

Honderd jaar Goudplevierenvangst in Groningen, van jacht naar ringonderzoek

Klaas Koopman en Minko E. van der Veen

De vangst van Goudplevieren *Pluvialis apricaria* met een groot slagnet, het zogenaamde wilsternet (wilster is Gronings en Fries voor Goudplevier), werd tot 1978 vooral in Noord-Nederland als jachtmiddel al een aantal eeuwen bedreven (Jukema *et al.* 2001). Deze jachtvorm (het wilsterflappen) kwam begin vorige eeuw onder druk te staan. In reactie hierop werd in 1909 in Fryslân ‘Het Friesche Vogelvangersbelang’ opgericht. Vier jaar later organiseerden de Groninger wilsterflappers zich in de vereniging ‘Het Vogelvangersbelang in de Provincie Groningen’. Vanaf 1978 is de vangst met een wilsternet van Goudplevieren om ze te doden verboden. Enkele Noord-Hollandse, Friese en Groninger wilsterflappers behielden het recht Goudplevieren te vangen, maar moesten de gevangen vogels levend weer loslaten. Ook dit was vanaf 1998 niet meer toegestaan. In 1990 kregen enkele Friese wilsterflappers een ringvergunning zodat ze verder konden gaan met vangen, maar nu voor wetenschappelijk ringonderzoek. Ook Groninger wilsterflappers maakten de overstap naar het ringonderzoek. Overigens waren rond 1960 tegen betaling door wilsterflappers ook al flinke aantallen Goudplevieren geringd in opdracht van het ITBON (het toenmalige Instituut voor Toegepast Biologisch Onderzoek in de Natuur). Bovendien zorgden wilsterflappers vóór en vanaf 1978 ook voor ringmeldingen van elders geringde Goudplevieren. Naast de voormalige jagers houden ook een aantal ringers met een niet jagersachtergrond zich thans bezig met de vangst van Goudplevieren. In dit artikel wordt beschreven wat al deze activiteiten voor het ringonderzoek aan Goudplevieren voor de provincie Groningen tot nu toe hebben opgeleverd.

Gevangen Goudplevieren op nog berijpt land: 12 augustus 2008, Matsloot (Gem. Noordenveld)

Foto: Minko van der Veen

Materiaal en methode

Meldingen van geringde vogels worden vaak ‘terugmeldingen’ genoemd, maar dat is vooral een benadering vanuit het perspectief van de ringers. Wij geven er de voorkeur aan te spreken van ‘ringvangst’ als een vogel wordt geringd en van ‘(ring)melding’ als een geringde vogel wordt teruggemeld. Voor dit onderzoek kon beschikt worden over een digitaal bestand met ringvangsten en ringmeldingen van Goudplevieren die betrekking hebben op geheel Nederland en op 31 december 2012 aanwezig waren in de databank van het Vogeltrekstation te Wageningen. Het betreft 138.785 regels. De ringvangsten en de ringmeldingen staan op afzonderlijke regels. Vanaf 1990 zijn alle ringvangsten opgenomen in het bestand, ook van vogels die niet zijn teruggemeld. Vóór 1990 zijn de ringvangsten niet volledig gedigitaliseerd. Uit het bestand hebben we alle ringnummers gefilterd die betrekking hebben op de provincie Groningen, hetzij als ringvangst, hetzij als ringmelding, of als beide. De hedendaagse Groninger wilsterflappers zijn ook actief in het noorden van Drenthe en het oosten van Fryslân. Omdat beide gebieden aansluiten bij de gebieden waar in Groningen Goudplevieren voorkomen, hebben we ons onderzoeksgebied uitgebreid met de Kop van Drenthe en in Fryslân het gebied rond Ureterp en het gebied ten oosten van de weg Buitenpost – Dokkumer Nieuwe Zijen. Als in dit artikel over Groningen wordt gesproken, bedoelen we dit onderzoeksgebied. We hadden de beschikking over alle ringvangsten van Goudplevieren die vanaf 1990 in Groningen waren geringd ($n = 19.253$), plus een deel van de ringvangsten van vóór 1990 ($n = 3269$). Op basis van een aantal controles concludeerden we dat voor Groningen (vrijwel) alle ringvangsten vanaf 1958 aanwezig zijn in de database. Voor de jaren daarvoor is dat zeker niet het geval. 2150 ringvangsten uit 1959-1962 gaven 143 ringmeldingen. Dit is 6,65%. Dit percentage hebben we gebruikt om aan de hand van ringmeldingen te berekenen hoeveel vogels zijn geringd in 1951-1957. Naast de ringvangsten beschikten we over 705 ringmeldingen van Goudplevieren die betrekking hebben op Groningen. Niet alle meldingen zijn voor elke vraagstelling bruikbaar, met name die met onnauwkeurige meld-data niet. Bij de resultaten wordt aangegeven welke ringmeldingen niet zijn gebruikt.

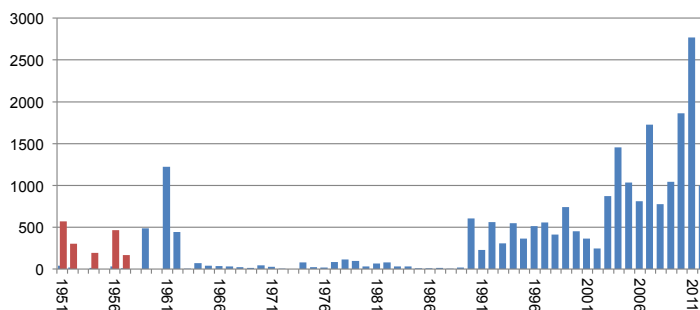
Resultaten

Aantallen geringde Goudplevieren

De ringinspanning is in de loop van de tijd sterk variabel geweest (figuur 1). Tot 1951 was in Groningen nog geen enkele Goudplevier geringd, die ook een ringmel-

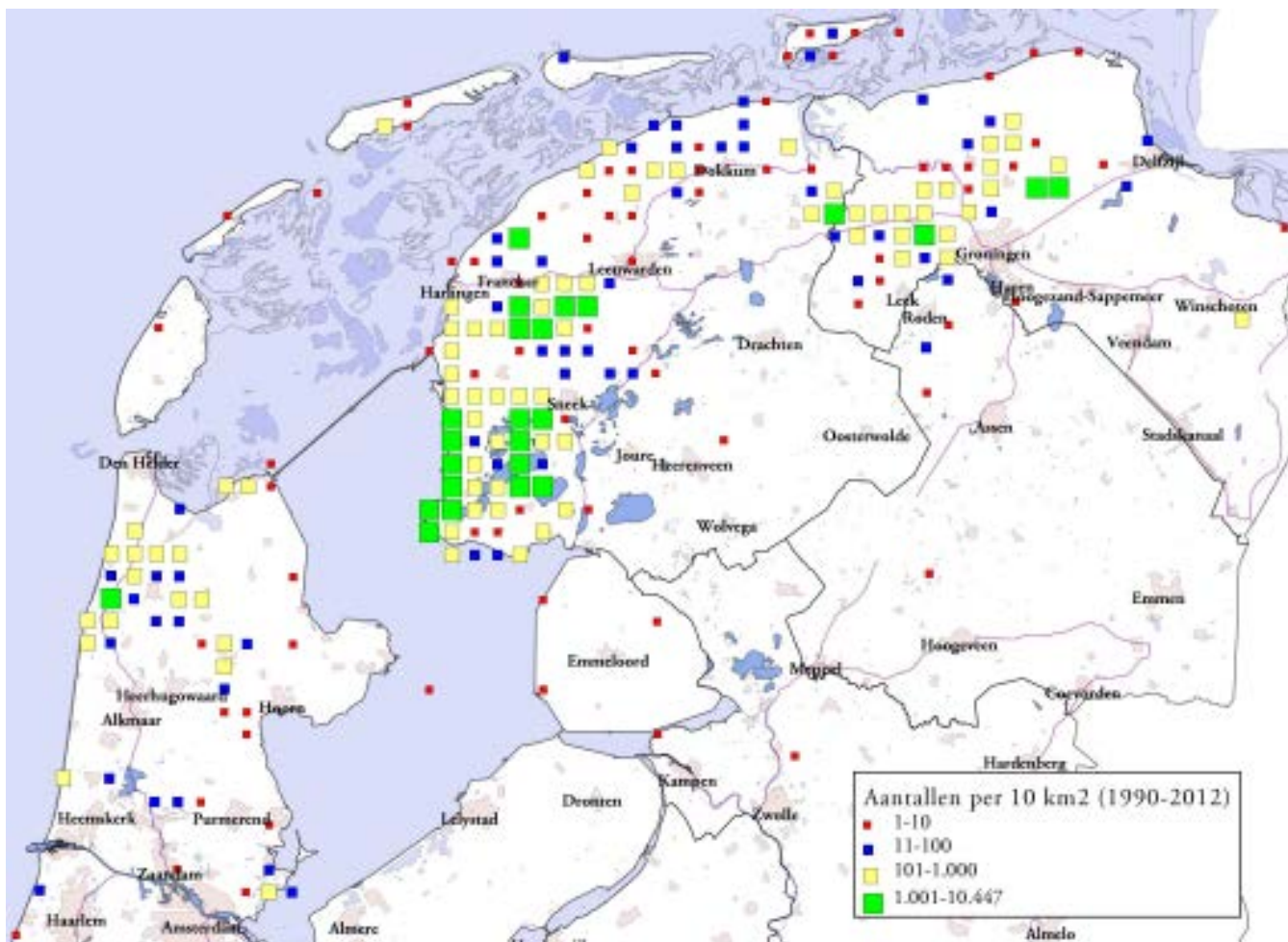
ding had opgeleverd. In 1951-1962 zijn flinke aantallen Goudplevieren in Groningen geringd door toedoen van het ITBON. Wij berekenden als volgt dat dit 3.849 Goudplevieren zijn geweest. In Groningen geringde Goudplevieren in de periode 1951-1957 gaven 113 meldingen: $6,65\%$ (terugmeldingspercentage) = 1699 geringde Goudplevieren plus geringd in de periode 1958-1962 2150 is totaal 3849. Hiervan zijn er 2263 aanwezig in de database van het Vogeltrekstation.

Tussen 1963 en 1990 zijn er in Groningen weinig Goudplevieren geringd. In de database zijn voor deze periode 1006 ringvangsten opgenomen. Vanaf 1962 was het vooral Arend Veenstra die jaarlijks kleine aantallen Goudplevieren ringde. Vanaf 1990 kwam het ringonderzoek in Groningen weer in de lift toen voormalige wilsterflappers een ringvergunning kregen (met name Arend Kuiper, Klaas Niewold, Hendrik Ottens, Cees Dekker, Hans, Kees en Klaas Dijkstra en Menno Zijlstra) en enkele andere ringers zich ook met de vangst van Goudplevieren met een wilsternet bezig gingen houden (Jurrie Ottens, Klaas Koopman, Addie Groeneveld en Minko van der Veen). Van 1990 tot en met 2002 werden jaarlijks 230-743 Goudplevieren geringd (gemiddeld 454). Na 2002 stegen de geringde aantallen fors met als topjaar 2011 toen 2769 Goudplevieren werden geringd. Het gemiddelde over de jaren 2003-2012 bedroeg 1335 Goudplevieren. De toename vanaf 2003 is het gevolg van het continu afspelen van de zang van Goudplevieren met elektronische geluidsdragers (Koopman *et al.* 2012). In totaal zijn tussen 1951 en 2013 rond 24.100 Goudplevieren in Groningen geringd.

Figuur 1. Aantal ringvangsten per jaar (in blauw) aanwezig in de database van het Vogeltrekstation plus het aantal berekende ringvangsten per jaar (in rood) aan de hand van het aantal ringmeldingen vóór 1958 die betrekking hebben op Groningen.

Om een beeld te geven waar Goudplevieren de laatste jaren in Nederland worden geringd zijn in figuur 2 alle ringvangsten en ringmeldingen van 1990 tot en met 2012 gegeven ten noorden van de lijn Haarlem – Almelo. Ten zuiden van deze lijn gaat het slechts om 16 gevallen. De belangrijkste gebieden zijn de westelijke helft van Fryslân, Noord-Holland en West- en Centraal-Groningen.

Figuur 2. Gecombineerde ring- en meldplaatsen van Goudplevieren in de noordelijke helft van Nederland van 1990 tot en met 2012. Elk symbool betreft een gebied van 10 km². (bron: Vogeltrekstation te Wageningen).

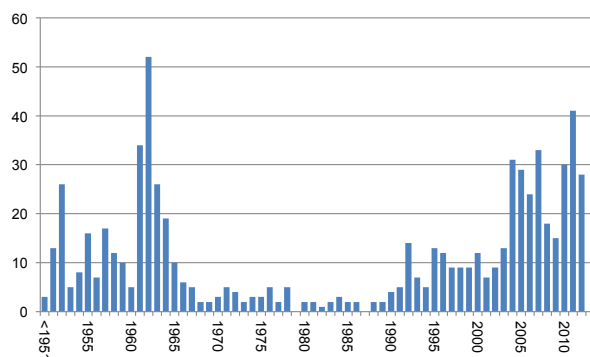
Ringmeldingen algemeen

In figuur 3 is per jaar het aantal ringmeldingen gegeven dat betrekking heeft op Groningen. Daarbij is niet gekeken of de vogel in Groningen is geringd of gemeld. Er is wel een relatie met figuur 1: pieken in vangsten en meldingen rond 1960 en vanaf 1990. Hierbij valt wel op dat de ringvangsten in de periode 1951 – 1962 verhoudingsgewijze meer ringmeldingen opleverden dan de ringvangsten vanaf 1990. Als we alleen kijken naar de meldingen van Goudplevieren die in Groningen zijn geringd, dan kunnen de meldingspercentages over enkele periodes worden uitgerekend (tabel 1). Tot 1977 ligt het meldingspercentage rond 6%. Daarna neemt

periode	omschrijving	geringd	gemeld	meldings-percentage
1951-1962	ringactie ITBON	3.849	256	* 6,65
1963-1977	wilsterflappen voor de jacht	496	28	5,65
1978-1989	wilsterflappen maar loslaten	510	14	2,75
1990-2002	uitbreiding ringvergunningen	5.905	123	2,08
2003-2012	toepassing vangen met geluid	13.348	163	1,22
totaal		24.108	584	2,42

Tabel 1. Aantal in Groningen geringde en daarvan teruggemelde Goudplevieren in een vijftal periodes.* deels aanname, zie tekst.

het meldingspercentage fors af, naar verwachting door de geringere inspanning van wilsterflappers, maar vanaf 1990 neemt dit percentage niet weer toe. De verhoogde vanginspanning vanaf 1990 zou naar verwachting juist meer terugvangsten moeten opleveren van zowel door andere ringers geringde vogels als van zelf geringde vogels.

Figuur 3. Aantal ringmeldingen van Goudplevieren die in Groningen zijn geringd en/of gemeld per jaar, zoals deze aanwezig zijn in de database van het Vogeltrekstation.

Vóór 1951 zijn er slechts drie ringmeldingen van elders geringde vogels uit Groningen. Vooral de inspanningen van het ITBON gaven van 1951 tot en met 1965 (een naïjleffect) 260 ringmeldingen. Van 1966 tot en met 1989 zijn er 65 ringmeldingen, gemiddeld 2,7 per jaar. Vanaf 1990 wierpen de verhoogde ringinspanningen hun vruchten af en leverden tot en met 2012 377 ringmeldingen op, gemiddeld 16,4 per jaar.

In tabel 2 zijn per land de vindomstandigheden van geringde Goudplevieren gegeven. Jacht en ringonderzoek leveren de meeste meldingen op. De restgroep bestaat uit dood gevonden vogels en onbekende doodsoorzaken en meldomstandigheden, naar verwachting deels ook nog geschoten vogels.

Herkomst Goudplevieren in Groningen

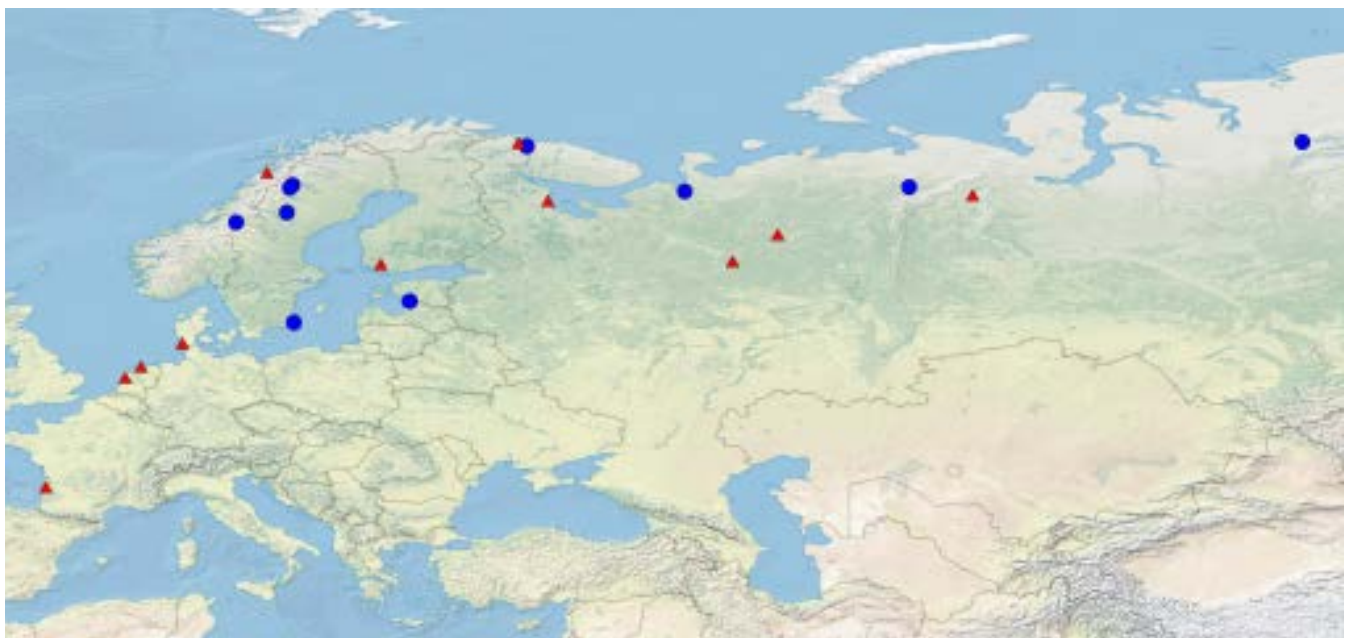
De drie ringmeldingen van vóór 1951 betroffen vogels die elders waren geringd: 1 in Zweden, 1 in Italië en 1 in Fryslân. De Zweedse vogel was de eerste. Deze werd op 1 juni 1933 in Zweden geringd en op 25 november 1933 gevangen door een wilsterflapper bij Garnwerd.

In de figuren 4-8 zijn alle ringmeldingen weergegeven. Aan de hand van deze figuren worden de ringmeldingen besproken en wordt een beeld geschetst van de trek van de broedgebieden naar de winterkwartieren en omgekeerd. Daarvoor is het nodig te weten dat het broedgebied van de Goudplevier zich uitstrekt van IJsland en Ierland in het westen, via Noord-Europa, tot in Aziatisch Rusland (Cramp & Simmons 1983). Omdat we willen weten waar Goudplevieren vandaan komen

land	totaal	reden van melden		
		jacht inclusief gedood door wilsterflappers	gevangen door ringers en losgelaten door wilsterflappers	dood gevonden en onbekend
Noorwegen	6	2		4
Zweden	7		2	5
Finland	2	1		1
Rusland	17	14	1	2
Polen	2	1	1	
Duitsland	4	2		2
Denemarken	24	20		4
Nederland	391	81	276	34
België	8	3	4	1
Groot-Brittannië	16	9	2	5
Frankrijk	138	128		10
Spanje	45	37	1	7
Portugal	16	13		3
Marokko	19	12		7
Algerije	1	1		
Italië	6	5	1	
Georgië	1	1		
Wit-Rusland	1			1
Oekraïne	1			1
totaal	705	330	288	87

Tabel 2. Vindomstandigheden per land van geringde Goudplevieren die betrekking hebben op Groningen.

en heen gaan, zijn van vogels die buiten Groningen zijn geringd en vervolgens in Groningen zijn gemeld, de ringdatum en -plaats gerekend als melddatum en -plaats. Hierdoor kunnen we alle meldingen die op Groningen betrekking hebben beschouwen als in Groningen geringde vogels. Omdat het merendeel van de ringmeldingen betrekking heeft op vogels die voor de jacht zijn bemachtigd of door ringers zijn gevangen, is de melddatum meestal goed vastgesteld. Melddata onnauwkeuriger dan één maand (n = 15) zijn niet meegenomen in de figuren 4-8. Hierdoor wijken de aantallen af van tabel 2.

Figuur 4. Ringmeldingen uit mei (rode driehoekjes) en juni (blauwe stippen).

Mei – juni (broedseizoen, figuur 4)

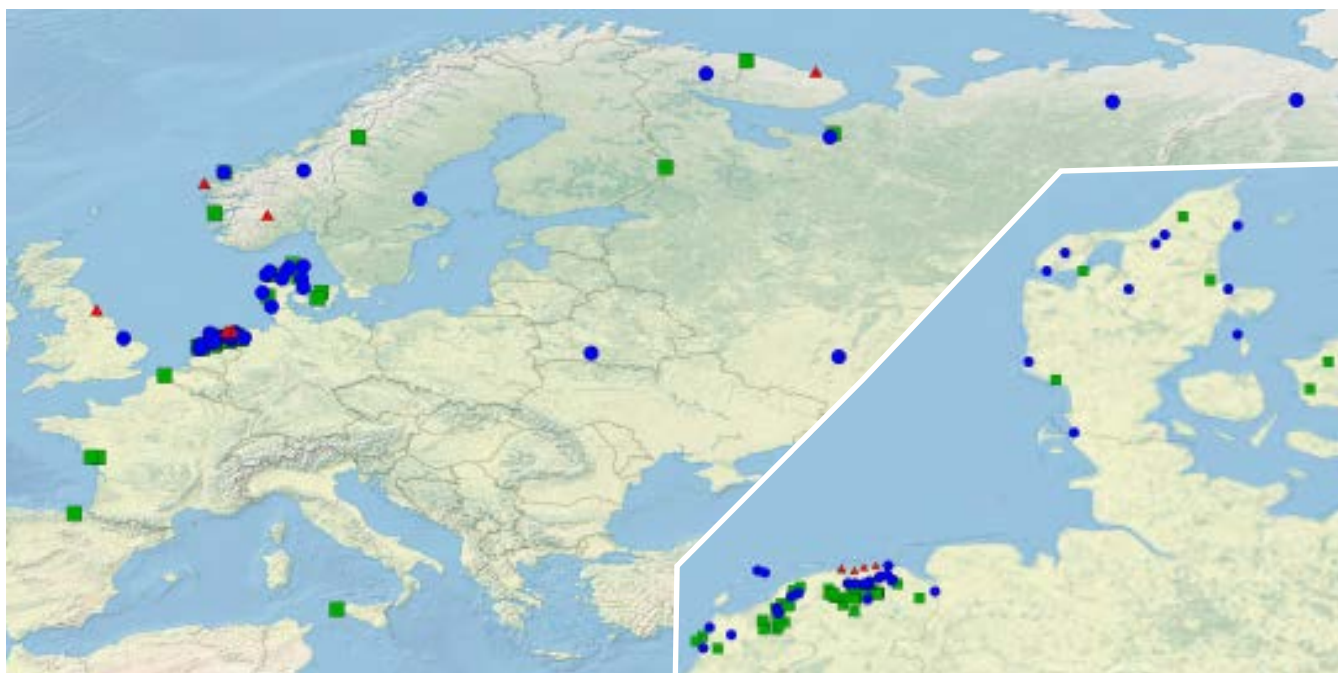
Op 3 mei 1962 werd in Zuidwest-Frankrijk nog een Goudplevier geschoten en op respectievelijk 3 en 28 mei werden in Nederland twee dode Goudplevieren gevonden. Hiervan is onbekend wanneer de vogels gestorven zijn. Alle andere ringmeldingen uit mei en juni komen uit gebieden ten noorden en oosten van Nederland. Van een vogel uit Sleeswijk-Holstein (Duitsland, 14 mei 1960) geven de vindomstandigheden (alleen de poot en de ring werden gevonden) geen uitsluitsel over de sterfdatum van deze vogel. Verder komen alle meldingen van mei en juni naar verwachting uit de broedgebieden van Noorwegen in het westen tot ver in het Aziatische deel van Rusland: de verste op 69.18N 88.06E. De enige vogel uit Estland die in Groningen is aangetroffen betreft een nog niet vliegvlug jong dat op 12 juni 1952 in Estland was geringd. Dit is tevens de enige uit Groningen gemelde Goudplevier die als niet vliegvlug jong was geringd. De vogel werd op 14 december 1953 bij Delfzijl gevangen. Een andere vogel, geringd op 12 maart 2003 bij Sint-Annen, werd op dezelfde plaats in Zweden gemeld op 20 juni 2011 en 8 juni 2012.

Juli - september (zomer, figuur 5)

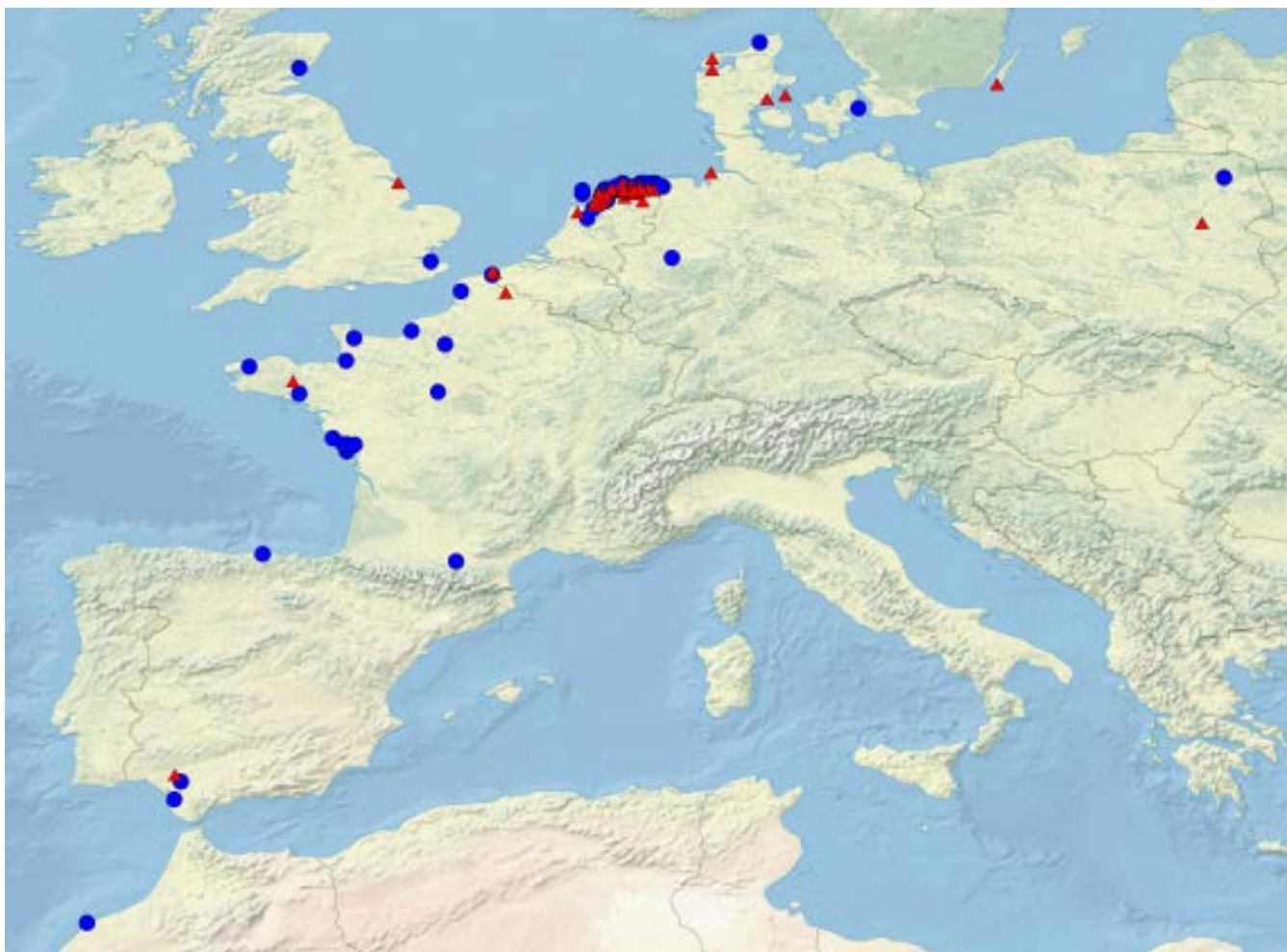
In juli – september verblijven veel Goudplevieren nog ten noorden en oosten van Nederland, voor een deel in de broedgebieden, maar vanaf augustus voor een deel ook tussen Nederland en de broedgebieden in. Op 22 augustus werd nog een exemplaar bemachtigd in Aziatisch Rusland. Veel meldingen uit augustus en

september zijn jachtslachtoffers uit Denemarken, maar de meldingen uit Wit-Rusland en Zuidwest-Rusland zijn ook opvallend. Een Goudplevier die op 28 december 1990 in Groningen geringd was, werd op 14 juli 1993 in Noordoost-Engeland niet ver van het broedgebied door een ringer gevangen. De melding van augustus uit Oost-Engeland lijkt wel een continentale vogel te zijn. Het betreft een adulte Goudplevier die op 8 augustus 2012 bij Grijskerk werd geringd en 11 dagen later al dood werd gevonden in Oost-Engeland. De oversteek naar Groot-Brittannië kan dus snel gaan.

In de tweede helft van juli beperkt het ringwerk aan Goudplevieren in Nederland zich grotendeels tot Groningen. De aantallen ringmeldingen zijn in deze periode dan ook gering: de Groninger wilsterflappers vingen in deze periode 10 Goudplevieren die in de voorgaande jaren in Groningen (3), Fryslân (6) en Noord-Holland (1) waren geringd. Vanaf augustus stijgen de aantallen ringmeldingen uit Nederland sterk. Alle meldingen uit augustus zijn gedaan vanaf 1999 en zijn, met uitzondering van twee dood gevonden vogels, vangsten door ringers. In september is het beeld weinig anders. Er zijn in die maand twee Goudplevieren in Fryslân geringd in respectievelijk 1961 en 1971, die in Groningen door wilsterflappers zijn gedood. Tevens is er een dood gevonden vogel in Groningen uit 1973. Alle andere meldingen uit september uit Nederland zijn gedaan vanaf 1988 en zijn, op één dood gevonden vogel na, het werk van ringers. In september komen ook de eerste twee meldingen in de herfst uit Frankrijk (14 en 20 september), Italië (4 september) en Spanje (15 september).

Figuur 5. Ringmeldingen uit juli (rode driehoekjes), augustus (blauwe stippen) en september (groene vierkantjes).

Figuur 6. Ringmeldingen uit oktober (rode driehoekjes) en november (blauwe stippen).

Oktober – november (herfst, figuur 6)

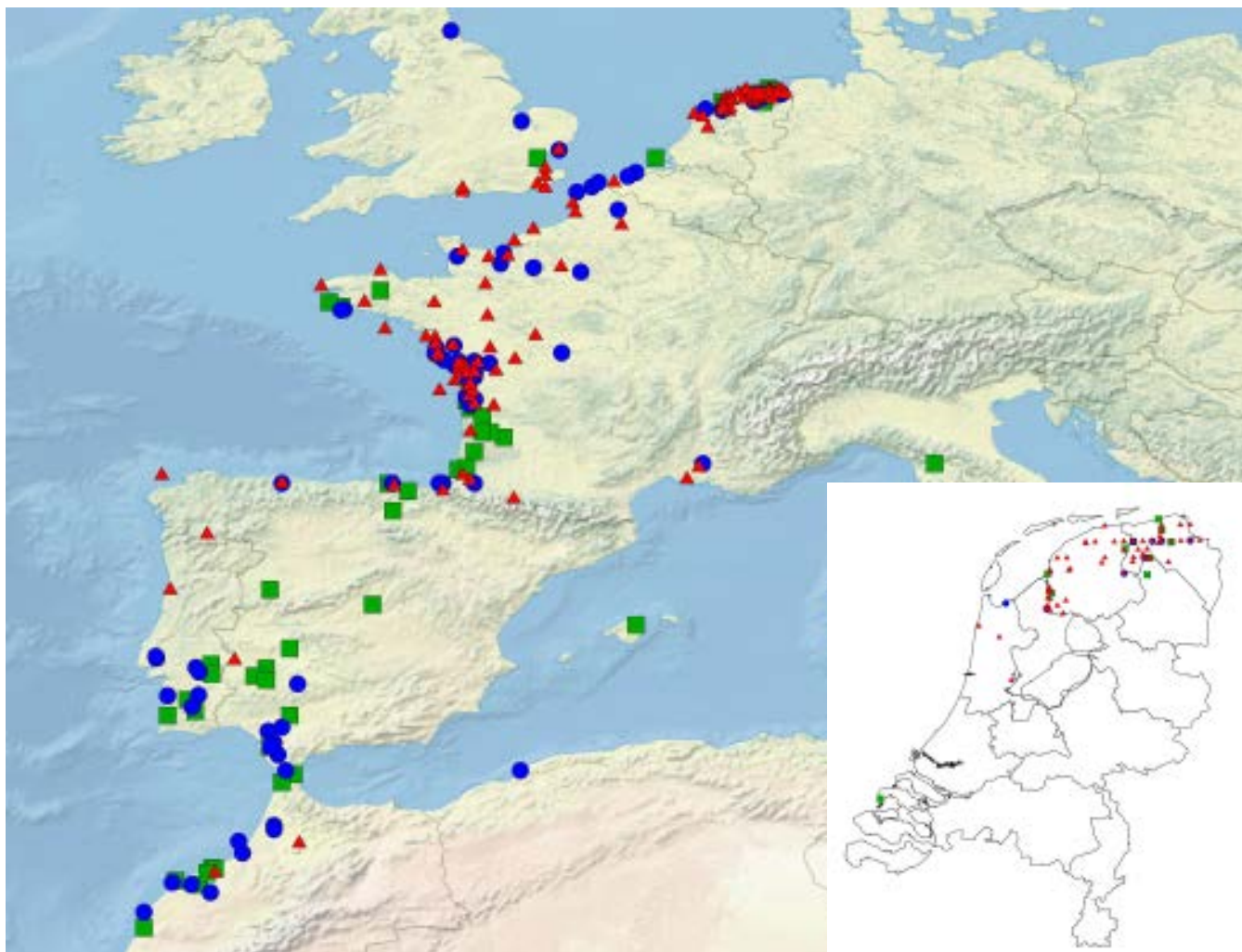
Op 3 oktober 1960 komt de laatste ringmelding uit Zweden, zuidelijk van het broedgebied. Ook de andere oktober- en novemberrmeldingen ten noorden en oosten van Nederland zijn afkomstig uit regio's ten zuiden van de broedgebieden. De jacht in Denemarken kost in oktober nog vier vogels de kop. Verder zijn er uit Denemarken nog een geschoten vogel van 3 november 1959 en een door een ringer gevangen vogel van 4 november 1958 bekend. Ook uit Polen komen nog een melding van een gevangen Goudplevier (weer losgelaten) op 16 oktober 1961 en een geschoten Goudplevier op 10 november 1957.

Het overgrote deel van de ringmeldingen komt in deze twee maanden uit Nederland. Tussen 1951 en 1961 komen er 8 meldingen uit oktober, vrijwel allemaal vangsten door wilsterflappers. Daarna duurt het tot 1992 voor er weer ringmeldingen uit oktober zijn waarbij Groningen is betrokken. Tot en met 2012 zijn dit 73 meldingen, nu vrijwel alle gedaan door ringers. Het beeld van november wijkt af van oktober omdat in de naoorlogse jaren vooral november en december de

maanden waren waarin het wilsterflappen was toegestaan (Eenshuistra 1973). Uit de periode 1951 – 1977 komen 41 meldingen, vooral door wilsterflappers. Met het verbieden van de jacht met het wilsternet hielden de meldingen uit deze maand daarna abrupt op. Pas in 1988 volgden er uit november weer meldingen, nu vooral door ringers: tot en met 2012 in totaal 45 stuks. Drie Goudplevieren zijn in deze periode de Noordzee overgestoken naar Groot-Brittannië. Deze vogels waren allemaal in voorgaande jaren in maart in Groningen geringd. Oktober geeft slechts twee meldingen van geschoten vogels uit Frankrijk, tegen 14 uit november. Ook Spanje is in deze twee maanden nog slecht vertegenwoordigd met één geschoten vogel op 3 oktober 1962 en drie geschoten vogels in november. In november komt ook de eerste melding uit Noord-Afrika, te weten van 16 november 1975 uit Marokko.

December – februari (winter, figuur 7)

Uit de periode december tot en met februari zijn er geen Goudplevieren uit het gebied ten noorden en oosten van Nederland gemeld. Na december loopt het aantal meldingen uit Nederland sterk terug (59 uit december

Figuur 7. Ringmeldingen uit december (rode driehoekjes), januari (blauwe stippen) en februari (groene vierkantjes).

tegen 14 uit januari en februari samen). Uit de periode 1951 – 1972 komen 31 meldingen uit Nederland, het merendeel gedood door wilsterflappers. Vanaf 1982 zijn er 42 Goudplevieren uit Nederland gemeld, hoofdzakelijk vangsten door ringers. Frankrijk, Spanje, Portugal en Marokko blijven belangrijke leveranciers van ringmeldingen. De vroegste en enige melding van december uit Portugal is van 20 december en wordt gevolgd door vijf meldingen in januari en februari. Voor Italië zijn de data respectievelijk 10 december en 17 februari. Verder is er nog één melding van 16 januari 1985 uit Algerije. Opvallend zijn ook 11 meldingen uit Groot-Brittannië, op één na afkomstig uit het zuidoosten van dit land. Hiervan waren 6 vogels in augustus – november aanwezig in Groningen, 1 in januari en 4 in maart – april.

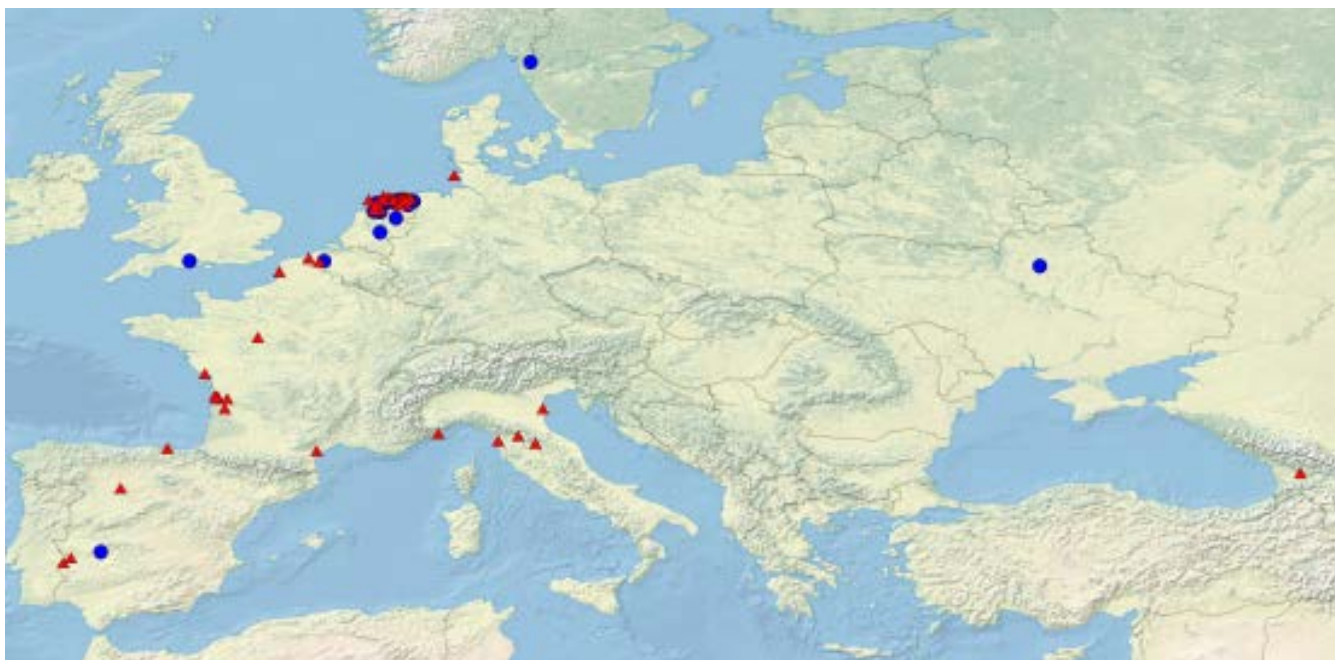
Maart – april (voorjaar, figuur 8)

In maart en april ontbreken meldingen uit Noord-Afrika. In maart wordt nog een relatief klein aantal vogels gemeld uit Frankrijk en Spanje. In april komt uit beide landen elk nog één melding: op 17 april 1962 uit Spanje en op 26 april 1990 uit Frankrijk. Uit maart worden

ook 5 Goudplevieren uit Italië gemeld, terwijl er in de overige elf maanden in totaal slechts 3 vogels uit dit land zijn gemeld. Oekraïne (26 april 1962) en Georgië (28 maart 1952) leveren ieder ook één melding. Zuid-Engeland levert nog een melding van 7 april (geringd in Groningen op 27 oktober). Het aantal meldingen uit Nederland stijgt in maart – april weer flink. Het merendeel is als gevolg van het gesloten jachtseizoen afkomstig uit recente jaren en komt van ringers. Tegelijk worden de eerste vogels gemeld noordelijk en oostelijk van Nederland: de eerste ‘Groninger’ vogels worden gemeld op 30 maart uit Duitsland en op 6 april uit Zweden.

Aankomst in Groningen

Meldingen kunnen ook bekeken worden vanuit het perspectief van de broedgebieden: komen vogels uit verschillende delen van het broedgebied op verschillende tijdstippen in Groningen voor? In juli – december werden 8 Goudplevieren (6 adult, 1 jong en 1 volgroeid) in Groningen geringd en nadien uit Rusland gemeld. De ringdata in Groningen lagen tussen 1 oktober en 18 december met 10 november als gemiddelde datum. Voor

Figuur 8. Ringmeldingen uit maart (rode driehoekjes) en april (blauwe stippen).

Noorwegen en Zweden samen gaat het ook om 8 Goudplevieren (2 adult, 1 jong en 5 volgroeid). Hier lagen de ringdata in Groningen tussen 9 oktober en 29 december, met op 17 september de jonge vogel. De gemiddelde datum was 6 november. Geen van de in juli en augustus in Groningen geringde Goudplevieren gaven ringmeldingen uit de broedgebieden.

Verplaatsingen binnen Nederland

Naast een algemeen beeld van de trek kan ook in detail gekeken worden naar verplaatsingen binnen een klein gebied. Sinds 1990 worden zowel in Fryslân (hoofdzakelijk in de westelijke helft) en Noord-Holland als in Groningen flinke aantallen Goudplevieren geringd. In tabel 3 is de uitwisseling gegeven tussen deze twee gebieden in relatie tot de tijd. We zien dat er vrij veel uitwisseling is tussen beide gebieden, maar dat er vooral sprake is van een verplaatsing in de loop van de zomer en herfst van Groningen naar Fryslân en Noord-Holland. Tegelijk kunnen Goudplevieren ook geruime tijd in Groningen blijven hangen (tabel 4).

Tabel 3 en 4 hebben betrekking op alle ringmeldingen van Goudplevieren, ongeacht de leeftijd en ongeacht of de vogels in hetzelfde of in een volgend jaar zijn gemeld. In tabel 5 en 6 zijn alleen de jonge vogels opgenomen die in hun eerste jaar zijn gemeld. Ook hier worden viermaal zoveel vogels later dan eerder uit Fryslân en Noord-Holland gemeld. Het gaat dan om eerder 3 vogels en later 12 vogels, dat is viermaal zoveel. Oftewel 3 vogels zijn vanuit Friesland/Noord-Holland naar Groningen gevlogen en 12 vogels van Groningen naar Friesland/Noord-Holland.

maand	eerder	dezelfde	later	totaal
juli			6	6
augustus		2	29	31
september	5	7	19	31
oktober	7	7	14	28
november	5	6	4	15
december		1		1
januari				0
totaal	17	23	72	112

Tabel 3. Uitwisseling tussen Groningen met Fryslân en Noord-Holland van 1990 – 2012 waarbij per maand (juli – januari), ongeacht het jaar van ringen of melden, gekeken is of de aanwezigheid in Fryslân en Noord-Holland in een eerdere, dezelfde of een volgende maand was dan de aanwezigheid in Groningen.

ringmaand	meldmaand							totaal
	juli	augustus	september	oktober	november	december	januari	
juli		2	1					3
augustus		3	7	15	3	2		30
september			16	20	10	2		48
oktober				13	8	1	2	24
november					2	2		4
december								0
januari								0
totaal		5	24	48	23	7	2	109

Tabel 4. Ringmeldingen per maand, ongeacht het jaar van ringen of melden, binnen Groningen van 1990 – 2012.

Dat laat onverlet dat er ook vogels zijn die kennelijk in een groot gebied rondzwerven. Een jonge vogel die op 21 september 2010 bij Workum (Fr) geringd was, werd op 8 oktober 2010 teruggevangen bij Ten Boer (Gr). En een jonge vogel die op 29 augustus 2007 op de vinkenbaan bij Castricum (NH) werd geringd, werd een week later (op 6 september 2007) teruggevangen bij Ten Boer. Nog opmerkelijker is een jonge vogel die op 2 september 2010 bij Workum geringd werd, op 1 oktober

maand	eerder	dezelfde	later	totaal
juli				
augustus			1	1
september	1	2	8	11
oktober	2		2	4
november		2	1	3
december				
januari				
totaal	3	4	12	19

Tabel 5. Uitwisseling tussen Groningen met Friesland en Noord-Holland in 1990 – 2012 van jonge vogels in hetzelfde jaar waarbij per maand (juli – januari) gekeken is of de aanwezigheid in Friesland en Noord-Holland in een eerdere, dezelfde of een volgende maand was dan de aanwezigheid in Groningen.

ringmaand	meldmaand							totaal
	juli	augustus	september	oktober	november	december	januari	
juli								
augustus								
september			9	9	3	1		22
oktober				5	3		1	9
november						1		1
december								
januari								
totaal			9	14	6	2	1	32

Tabel 6. Ringmeldingen van jonge vogels in hetzelfde jaar, per maand en binnen Groningen, uit de periode 1990 – 2012.

maand	eerder	dezelfde	Later	totaal
juli				
augustus			4	4
september				
oktober	1	1	3	5
november		1		1
december				
januari				
totaal	1	2	7	10

Tabel 7. Uitwisseling tussen Groningen met Fryslân en Noord-Holland in 1990 – 2012 van adulte vogels in hetzelfde jaar waarbij per maand (juli – januari) gekeken is of de aanwezigheid in Fryslân en Noord-Holland in een eerdere, dezelfde dan wel een volgende maand plaatsvond dan de aanwezigheid in Groningen.

ringmaand	meldmaand							totaal
	juli	augustus	september	oktober	november	december	januari	
juli		1						1
augustus		1		3				4
september			3		1			4
oktober						1		1
november					1	1		2
december								
januari								
totaal		2	3	3	2	2		12

Tabel 8. Ringmeldingen per maand binnen Groningen in 1990 – 2012 van adulte vogels in hetzelfde jaar.

2010 bij Ten Boer opnieuw werd gevangen om vervolgens op 2 oktober 2010 weer bij Workum te worden gevangen. De vier vogels die zich binnen dezelfde maand verplaatsten, waren in alle gevallen later in Fryslân en Noord-Holland dan in Groningen. Per saldo lijken jonge vogels redelijk honkvast omdat de vangsten hiervan in

Groningen hoger zijn dan uit Fryslân en Noord-Holland (tabel 6).

In tabel 7 en 8 worden alle adulte vogels vermeld die in het jaar van ringen zijn teruggemeld. Hoewel er slechts sprake is van een gering aantal vogels, wordt duidelijk dat adulte individuen minder rondzwerven dan hun jonge soortgenoten. Er is slechts één vogel van Fryslân naar Groningen getrokken. Deze vogel werd op 12 november 1994 geringd bij Workum (Fr) en op 24 november 1994 bij Stitswerd (Gr) teruggevangen. Maar ook het aantal adulte vogels dat in hetzelfde jaar in Groningen is teruggevangen, is gering.

Discussie

De vangst van Goudplevieren met een wilsternet is als jachtmethode in Nederland eeuwenoud. Ook Groningen kende daarin een lange traditie (Jukema *et al.* 2001). Vanaf de tweede helft van de vorige eeuw werd in Fryslân en Noord-Holland de vangmethode ook ingezet voor wetenschappelijk ringonderzoek door ringers die in hun omgeving bekend waren met het wilsterflappen. Bekende namen zijn Pieters en van der Geld in Noord-Holland en Eenshuistra en Jukema in Fryslân. Afgezien van de ringactie van het ITBON in de jaren vijftigen zestig van de vorige eeuw ringde eigenlijk alleen Arend Veenstra vanaf 1962 Goudplevieren in Groningen, nadat hij het vak van wilsterflapper Engbert van Esch geleerd had. Het wilsterflappen werd altijd beschouwd als een moeilijke vangtechniek die veel ervaring vereiste en vaak magere resultaten opleverde. Ringonderzoek aan zangvogels met mistnetten was voor veel ringers een aantrekkelijker alternatief. Het duurde tot 1990 voordat wilsterflappers ook in Groningen noodgedwongen Goudplevieren gingen vangen voor ringonderzoek: voor een ander doel mochten de vogels vanaf die tijd niet meer worden gevangen. Vanaf dat moment gingen ook enkele andere ringers zich bezighouden met wilsterflappen, vooral vanaf 2003 toen bleek dat de vangsten aanzienlijk verhoogd konden worden door het gebruik als lokmiddel van geluid dat continu werd afgespeeld met elektronische geluidsdragers. Tot en met 2012 zijn naar schatting 24.100 Goudplevieren in Groningen geringd.

Het broedgebied van de Goudplevier strekt zich zoals gezegd uit van IJsland en Ierland in het westen, via Noord-Europa, tot in Aziatisch Rusland (Cramp & Simmons 1983). Byrkjedal & Thompson (1998) hebben de trek van Goudplevieren in grote lijnen voor de gehele populatie beschreven. Jukema *et al.* (2001) hebben een

algemeen beeld geschetst van de trek van Goudplevieren aan de hand van ringmeldingen die betrekking hebben op Nederland. Dat beeld komt goed overeen met wat wij voor Groningen vonden. Uit vrijwel het gehele broedgebied zijn er via ringmeldingen verbindingen met Groningen. Er zijn drie meldingen uit Aziatisch Rusland. Dat is veel gezien de geringe bevolkingsdichtheid daar. Voor Fryslân en Noord-Holland, waar samen veel meer Goudplevieren zijn geringd, zijn er maar zes meldingen ten oosten van de Oeral. De meeste meldingen uit Groot-Brittannië komen uit het zuidoosten van dit land. Ring- en melddata wijzen erop dat dit naar verwachting vooral continentale vogels zijn, die de Noordzee zijn overgestoken. Een melding van 14 juli 1993 uit Noordoost-Engeland zou mogelijk een broedvogel hiervandaan kunnen zijn. IJslandse Goudplevieren trekken vooral via Ierland en het westen van Groot-Brittannië naar Zuidwest-Europa (Byrkjedal & Thompson 1998). Een klein deel komt in ons land terecht. Jukema *et al.* (2001) noemen vijf ringmeldingen van IJslandse Goudplevieren voor Fryslân. Dat was eind 2012 nog steeds het bekende aantal. Voor Groningen ontbreken ringmeldingen van IJsland. Wij betwijfelen of Fryslân de oostgrens vormt van het verspreidingsgebied van IJslandse Goudplevieren; de vijf ringmeldingen uit Fryslân zijn waarschijnlijk het gevolg van de veel grotere ringinspanning in deze provincie. Ook uit Noord-Holland ontbreken ringmeldingen van IJslandse Goudplevieren. De ringmeldingen geven geen aanwijzingen dat Goudplevieren uit de het verst van Groningen gelegen broedgebieden (Rusland) later bij ons komen dan uit de dichterbij Groningen gelegen broedgebieden (Noorwegen en Zweden). Onbekend is trouwens waar de vroegst in Groningen aanwezige Goudplevieren vandaan komen. Geen en van de in juli en augustus geringde Goudplevieren leverden tot nu toe ringmeldingen uit het broedgebied op.

De herfsttrek uit de broedgebieden verloopt geleidelijk en verspreid over een langere periode. In de tweede helft van juli komen de eerste Goudplevieren in Groningen aan, allemaal adulte vogels (Koopman *et al.* 2012). In augustus en september nemen de aantallen in Nederland fors toe en verschijnen ook jonge vogels. De eerste Goudplevieren bereiken in september Frankrijk en Italië al, maar tot in september zijn er ook nog ringmeldingen uit de broedgebieden. In oktober zijn de broedgebieden verlaten. Tot in november komen er nog ringmeldingen van doortrekkers uit Denemarken, maar veel Goudplevieren verblijven in oktober en november in Nederland, terwijl een deel al is doorgetrokken naar Frankrijk. De eerste vogels zijn dan al in Spanje en Noord-Afrika aangekomen.

Goudplevieren overwinteren vanaf Nederland (zolang het geen winters weer is) en Zuidoost-Engeland tot in Noordwest-Afrika. In maart en april is de voorjaarstrek. Het aantal meldingen uit zuidelijker landen neemt dan snel af en de eerste vogels worden in deze maanden ten noorden en oosten van Nederland gemeld. De voorjaarstrek verloopt deels via Italië. Naar verwachting zijn dit vogels die in Noord-Afrika hebben overwinterd. Onduidelijk is of deze vogels hun broedgebieden via Nederland bereiken of een oostelijker koers aanhouden. In dit verband verdienen vier meldingen van in Groningen geringde vogels bijzondere aandacht: van 23 augustus 1957 uit Wit-Rusland (geringd in Groningen op 11 maart 1957), 21 augustus 1963 uit Zuidwest-Rusland (geringd 16 maart 1961), 28 maart 1953 uit Georgië (geringd 4 oktober 1951) en 26 april 1962 uit Oekraïne (geringd 21 oktober 1961). De vogels uit Georgië en Oekraïne werden in het voorjaar gemeld, nadat ze het jaar daarvoor in oktober in Groningen waren geringd. Deze vogels zouden dus vanuit de winterkwartieren via een oostelijke route op weg naar de broedgebieden geweest kunnen zijn. Ingewikkelder lijkt het te liggen voor de andere twee meldingen. Beide vogels zijn in maart in Nederland geringd en nadien in augustus zuidelijk van de trekroute naar Nederland aangetroffen. Zij zouden via een vrij zuidelijke route alsnog op weg kunnen zijn naar Nederland, maar mogelijk ook rechtstreeks naar Zuidwest-Europa of Noordwest-Afrika. Volgens Byrkjedal & Thompson (1998) is er inderdaad ook een trekroute via Oost-Europa naar de Middellandse Zee. Vraag is dan wel waarom beide vogels in het voorjaar juist de westelijke route hebben aangehouden.

Het algemene beeld voor geheel Nederland zoals geschetst door Jukema *et al.* (2001) mag dan overeenkomen met wat wij vonden voor Groningen, maar dat zegt geenszins of dat ook overeenstemt met de werkelijke trek en verspreiding van Goudplevieren in de loop van het jaar. 288 ringmeldingen zijn het gevolg van activiteiten van ringers en van wilsterflappers die de vogels tussen 1978 en 1990 weer levend loslieten. Van deze groep ringmeldingen komen 276 uit Nederland, bijna allemaal van wilsterflappers uit Groningen, Fryslân en Noord-Holland. Buiten Noord-Nederland stelt het ringonderzoek aan Goudplevieren bitter weinig voor. Bijna 40% van de ringmeldingen geeft dus slechts aan waar wilsterflappers actief zijn. De jacht is de belangrijkste leverancier van ringen. Voor Nederland bestond die jacht tot 1978 uit de vangst met het wilsternet en tot 1992 ook uit de jacht met het geweer. Voor landen als Rusland, Denemarken, Groot-Brittannië en de zuidelijke

De administratie van een gevangen Goudplevier: 7 augustus 2007, Zuidhorn

Foto: Minko van der Veen

landen gaat het vooral om de jacht met het geweer. Maar de jacht geeft om meerdere redenen geen betrouwbaar beeld over voorkomen en trek. Te denken valt aan de bereidheid van jagers om ringen te melden, de lengte van het jachtseizoen en het verbieden van de jacht in de loop van de tijd in sommige landen. De toenemende weerstand van vogelbeschermers tegen de jacht doet de bereidheid van jagers om ringen te melden afnemen. We zien dit weerspiegeld in de steeds lager wordende terugmeldingspercentages van geringde Goudplevieren. Vogels kunnen alleen maar legaal geschoten en gevangen worden als het jachtseizoen geopend is. Hierdoor konden wilsterflappers tot 1978 alleen in november en december zorgen voor terugmeldingen, waardoor we voor deze twee maanden een grote piek in de ringmeldingen zien. Door het totaal verbieden van deze jachtvorm komen er sinds 1978 helemaal geen ringmeldingen meer uit deze bron. In 1982 werd de jacht op Goudplevieren in Denemarken gesloten en sindsdien is geen enkele Goudplevier meer uit dit land gemeld, terwijl het aantal Goudplevieren in de zomer en herfst in Denemarken juist sterk is toegenomen (Koopman *et al.* 2012). Daarvoor hadden de meldingen uit Denemarken alleen betrekking op de

maanden augustus – november. Uit Spanje kwamen tussen 1952 en 1965 37 ringmeldingen, maar tussen 1966 en 2012 maar 8 meer. Vogels kunnen alleen gevangen, geschoten en gevonden worden als ze ergens voorkomen, maar zowel de ringvangsten als de ringmeldingen van Goudplevieren zijn vooral een sociologisch fenomeen: waar wonen de ringers, waar wordt gejaagd, wanneer is het jachtseizoen open en zijn jagers bereid ringen te melden?

Fuller & Youngman (1979) gebruikten bij overwinterende Goudplevieren in Groot-Brittannië de term *flock range*. Dit zou een gebied zijn waarin Goudplevieren jaarlijks tussen oktober en april voorkomen, maar dat gebied in die periode niet verlaten. Zij onderscheidden *flock ranges* van 900 tot 2000 ha. Het bewijs is erg zwak (Koopman 2012). Jukema *et al.* (2001) namen de term de *flocke range* over. Omdat in Nederland 75% van de ringmeldingen in volgende jaren binnen 30 km van de ringplaats ligt, namen zij aan dat dit dan de grootte van de *flocke range* in Nederland zou zijn. Dat zou betekenen dat een *flock range* in Nederland wel 280.000 ha kan bedragen. Koopman (2012) toonde aan de hand van een klein aantal ringmeldingen aan dat dit toch een onjuiste interpretatie en combinatie van gegevens is. Fuller

& Youngman beschreven voor een groot gebied feitelijk slechts de ligging van de foerageergebieden. Omdat dit gebeurde aan de hand van tellingen, konden zij niets zeggen over plaatstrouw in volgende jaren. Jukema *et al.* (2001) gebruiken flock ranges juist om plaatstrouw van Goudplevieren tussen verschillende jaren aan te tonen. Voor dit artikel kon beschikt worden over een veel groter aantal ringmeldingen van Goudplevieren waarin plaatstrouw binnen en tussen jaren en de verplaatsingen binnen Noord-Nederland kon worden beoordeeld. We zien dat zowel adulte als jonge Goudplevieren na aankomst in ons land geruime tijd in hetzelfde gebied kunnen blijven hangen, maar in de loop van het seizoen vanuit Groningen doorschuiven naar Fryslân en Noord-Holland, terwijl daarentegen een veel kleiner deel vanuit Fryslân en Noord-Holland later in het seizoen uit Groningen wordt gemeld. Ditzelfde patroon geldt voor meldingen in volgende jaren.

Dankzegging

Een analyse van ringmeldingen is alleen mogelijk als ringers bereid zijn een soort te ringen en melders gevonden ringen willen melden. Wij danken dan ook de ringers en melders voor de basis die zij legden voor dit artikel. De ring- en meldgegevens zijn opgeslagen in de databank van het Vogeltrekstation te Wageningen. Onze hartelijke dank gaat uit naar Henk van de Jeugd die alle gegevens gratis beschikbaar stelde. Cees Dekker, Kees Dijkstra, Jurrie Ottens en Arend Veenstra lieten hun hersenen gewillig pijnigen, als wij een beroep op hun archieven en hun geheugen deden met detailvragen over ringmeldingen. Ook hun geldt onze grote dank. Dit geldt ook voor Saskia Mulder die het taalgebruik in het manuscript kritisch bekeek en fouten corrigeerde.

Samenvatting

Naar aanleiding van het eeuwfeest van de vereniging van Groninger wilsterflappers 'Het Vogelvangersonderzoek in de Provincie Groningen' is een analyse gemaakt van de bijdrage van deze wilsterflappers aan het ringonderzoek aan Goudplevieren. Van 1951 tot en met 2012 zijn in Groningen circa 24.100 Goudplevieren geringd, het merendeel vanaf 1990. Er zijn 705 meldingen van geringde Goudplevieren die betrekking hebben op Groningen. De Goudplevieren die Groningen bezoeken komen uit vrijwel het gehele broedgebied van de soort dat zich uitstrekt van IJsland en Ierland in het westen via Noord-Europa tot in Aziatisch Rusland. Alleen ontbreken ringmeldingen uit IJsland. Vogels van deze deelpopulatie trekken vooral via Groot-Brittannië en Ierland en zijn schaars in Nederland (5 meldingen uit Fryslân).

De trek verloopt in de herfst geleidelijk. In de tweede helft van juli arriveren de eerste Goudplevieren in Groningen, maar tot in september verblijven ook nog vogels in de broedgebieden. De eerste Goudplevieren zitten dan ook al in Zuid-Europa, maar het duurt tot in november voor de vogels daar in grotere aantallen worden gemeld. In november worden ook de eerste vogels gemeld uit Noord-Afrika. De voorjaars-trek vindt plaats in maart en april en vanaf mei zijn de Goudplevieren weer in de broedgebieden gearriveerd. Een deel van de voorjaartrek verloopt via Italië en mogelijk nog oostelijker. In de zomer en herfst schuiven de Goudplevieren uit Groningen geleidelijk door naar Fryslân en Noord-Holland. Vanuit deze twee provincies wordt in de loop van het seizoen echter ook een klein aantal vogels in omgekeerde richting gemeld uit Groningen. De ringmeldingen lijken een redelijk beeld van de trek van de Goudplevier te schetsen, maar geven in de eerste plaats een beeld van de betrokkenheid van mensen met Goudplevieren: jacht, wilsterflappen en ringonderzoek. En al deze drie zaken zijn in de loop van de tijd sterk aan verandering onderhevig geweest en verschillen van land tot land.

Literatuur

- Byrkjedal, I. & D.B.A. Thompson. 1998. Tundra plovers: the Eurasian, Pacific and American Golden Plovers and Grey Plover. Poyser, Londen.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons (eds) 1983. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa: the Birds of the Western Palearctic, deel 3. Oxford University Press, Londen.
- Eenshuistra, O. 1973. Goudplevier en wilstervangst. Fryske Akademy, Leeuwarden.
- Fuller, R.J. & R.E. Youngman. 1979. The utilisation of farmland by golden plovers wintering in southern England. Bird Study 26: 37-46.
- Jukema, J., T. Piersma, J.B. Hulscher, E.J. Bunscoke, A. Koolhaas & A. Veenstra. 2001. Goudplevieren en wilsterflappers: eeuwenoude fascinatie voor trekvogels. Fryske Akademy, Leeuwarden en KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Koopman, K. 2012. Handpenrui van Goudplevieren (*Pluvialis apricaria*) in West-Groningen. Twirre 22 (1): 28-36.
- Koopman, K., J. Ottens & K. Dijkstra. 2012. Leeftijdsvrhouding bij Goudplevieren (*Pluvialis apricaria*) tussen Gerkesklooster en Ten Boer. Twirre 22 (2): 22-27.

Klaas Koopman - Leek
klaas.tilly.koopman@hetnet.nl

Minko E. van der Veen - Roden
minkovdveen@kpnplanet.nl